CADERNO DE **INTEGRACIÓN CURRICULAR**

GUÍAS DE EDUCACIÓN EN DEREITOS DA INFANCIA E DA CIDADANÍA GLOBAL DE UNICEF COMITÉ ESPAÑOL

Introdución

A Convención sobre os Dereitos do Neno (CDN) naceu en 1989 para proclamar que todos os menores de idade teñen uns dereitos inalienables, indivisibles e universais que todos, incluídos os propios nenos e nenas, temos o deber de protexer. A Convención non é unha mera recompilación de boas intencións: foi concibida como un instrumento práctico, sobre o que os gobernos e os distintos axentes sociais deben apoiarse para executar políticas e programas que fagan dos dereitos da infancia unha realidade no día a día. Un dos principais axentes sociais implicados nestes cambios é a escola. A Convención ofrece unha perspectiva dual de dereito e responsabilidade aos centros educativos que, xunto coa de cidadanía global, dótanos dun potente instrumento que pode contribuír a unha educación transformadora.

UNICEF quere colaborar cos centros que decidan percorrer o camiño de facer da cidadanía responsable e do enfoque de dereitos un sinal de identidade do seu proxecto educativo, incorporándoos en todos os ámbitos escolares coa implicación da comunidade educativa no seu conxunto.

O programa de Educación en Dereitos de UNICEF Comité Español propón aos centros educativos incidir sobre catro ámbitos clave: o coñecemento dos dereitos da infancia e da cidadanía global, a protección da infancia, a participación infantil e o clima escolar. Este caderno recolle orientacións para o traballo no primeiro dos ámbitos do programa: o coñecemento dos dereitos da infancia e da adquisición das competencias elementais para o exercicio da cidadanía global, a través da súa integración no currículo.

A primeira parte deste caderno céntrase nos fundamentos da integración curricular dos dereitos da infancia e da cidadanía global. A continuación, tratamos a posta en práctica na que, mediante propostas metodolóxicas e exemplos de tres formas complementarias de abordala (conceptual, por proxectos e por situacións), preténdese orientar, fundamentar e inspirar as accións de mellora neste ámbito. O caderno complétase cuns breves apuntamentos sobre o tratamento axeitado dos contidos sobre desenvolvemento e dereitos da infancia e a relación de datas clave que nos permite atopar no calendario escolar unha excusa para manter presente o noso compromiso.

Agardamos que este caderno sirva de guía introdutoria para todos aqueles centros e docentes que queiran emprender o apaixonante camiño de integrar os dereitos da infancia na súa programación e vivilos no día a día.

CC BY/NC/ND 2.0 GOBIERNO DE ARAGÓN EN FLICKR

Os dereitos da infancia e da cidadanía global no currículo

Para lograr un pleno desenvolvemento das competencias sociais e cívicas do alumnado, é imprescindible unha axeitada integración curricular dos dereitos da infancia e da cidadanía global.

A Convención sobre os Dereitos do Neno (CDN) recoñece á infancia como cidadáns de pleno dereito no presente, aquí e agora, e non só como potenciais cidadáns dun futuro en cuxa construción non participan. Unha educación baseada e guiada polos dereitos da infancia recoñece a nenos, nenas e adolescentes como parte activa da sociedade, e dálle pulo ao desenvolvemento das súas competencias para vivir en sociedade.

Adquirir competencias que capaciten para comprender a realidade social en que vivimos anima a cooperar, a convivir e a exercer a cidadanía global nunha sociedade plural. Axuda ademais a a

PERSPECTIVA DE DEREITOS: COMO BENEFICIA AOS NENOS?

COÑECÉNDO	LOGRAREMOS
Os nosos dereitos	Autoprotección
As nosas responsabilidades	Autorregulación
Que os dereitos son esenciais e irrenunciables	Dignidade e respecto
Que os dereitos son universais	Equidade e non discriminación

mocidade, a comprometerse e contribuír na súa mellora. Estas competencias integran coñecementos e habilidades complexas, que van desde a participación, a toma de decisións e a adaptación a diferentes formas de comportamento, ata o sentido da responsabilidade nas decisións tomadas.

A propia Convención establece a obrigatoriedade de educar de xeito que os nenos, as nenas e adolescentes coñezan os seus dereitos e que sexan capaces de exercerlos, reclamalos, respectalos e defendelos.

Máis aló dos aspectos xurídicos, a Convención ofrécenos un horizonte en que os dereitos da infancia se converten en principios éticos perdurables e en normas internacionais de conduta. Isto supón un enorme avance para aquelas sociedades que conseguen o seu pleno cumprimento.

Para lograr un efectivo cumprimento da Convención na nosa contorna educativa, é necesario evolucionar desde un modelo en que os dereitos e a cidadanía global son obxecto de actividades de ensino-aprendizaxe cara un modelo en que pasan a ser o motor da vida no centro educativo. Deste modo pódese garantir unha maior sostibilidade e calidade educativa, xa que a integración dos dereitos da infancia e da cidadanía global é un poderoso instrumento de promoción da infancia.

Desde unha perspectiva de dereitos, os nenos e as nenas vólvense máis sensibles cara as desigualdades que os rodean e adquiren madurez na súa capacidade para avaliar situacións éticas, aumenta a súa comprensión das interaccións sociais no mundo contemporáneo e a capacidade para integralas na súa vida de forma positiva ao contribuír ao desenvolvemento da sociedade.

PORQUE

Saberemos cando e como os nosos dereitos se recoñecen, se ignoran ou nos vemos privados deles

Poderemos xestionar o noso comportamento, ao sermos capaces de exercer os nosos dereitos respectando os dos demais.

Al entender que los derechos forman parte de nosotros, lograremos una concepción más profunda y elaborada de la condición humana.

Manteremos un clima de respecto consonte aos dereitos e necesidades doutros.

Os dereitos da infancia e da cidadanía globa

Tanto a Convención sobre os Dereitos do Neno como a Carta Internacional de Dereitos Humanos recoñecen que un dos aspectos aos que debe ir orientada a educación é ao coñecemento e respecto dos dereitos humanos e as liberdades fundamentais, así como á capacitación para participar responsablemente nunha sociedade libre. Ambos tratados internacionais fan, por tanto, un recoñecemento expreso da responsabilidade dos Estados nunha educación orientada á cidadanía global. Esta responsabilidade quedou recollida na nosa lexislación a través de diferentes leis e directivas. A Convención sobre os Dereitos do Neno recolle as obrigas dos Estados respecto do cumprimento dos dereitos humanos dos nenos, das nenas e dos adolescentes. Isto significa que é a referencia para gobernos, institucións, familias, profesionais, a sociedade e os propios nenos sobre o cumprimento efectivo dos seus dereitos en distintas esferas da vida, incluída a educación.

Os enfoques educativos baseados na adquisición de competencias cívicas e cidadás e no coñecemento e o respecto dos dereitos da infancia son, non só compatibles, senón inseparables: o coñecemento dos nosos dereitos e dos doutras persoas é a base para a adquisición da competencia cidadá, e esta á súa vez é necesaria para a adquisición de actitudes e condutas responsables que nos leven ao respecto, á defensa e á promoción dos nosos dereitos e dos dereitos e liberdades doutras persoas.

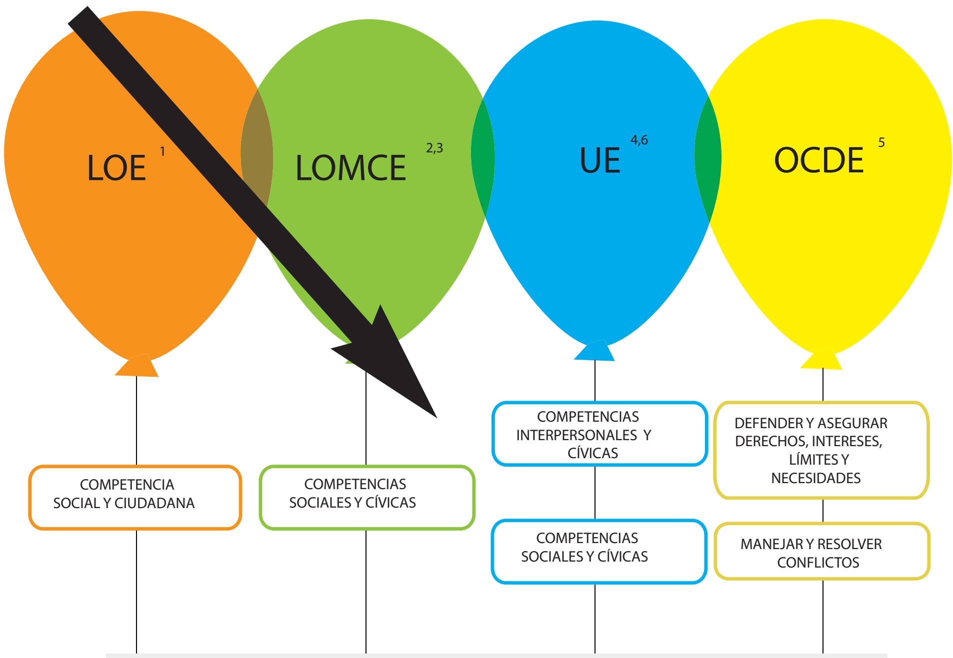

"O desenvolvemento sostible e a cohesión social dependen criticamente das competencias de toda a nosa poboación, con competencias que se entende cobren o coñecemento, as destrezas, as actitudes e os valores".

(Ministerios de Educación da OCDE)

La competencias sociales, cívicas o ciudadanas han sido definidas de diferentes maneras, pero todas ellas requieren que niños, niñas y adolescentes:

- ☑ conozcan sus derechos y responsabilidades,
- ☑ comprendan la situación de los derechos de la infancia local y globalmente
- ☑ sean capaces de resolver pacíficamente los conflictos, como parte activa de la sociedad.

1. Goberno de España. (2006). Lei Orgánica 2/2006, de 3 de maio, de Educación. España: BOE
2. Goberno de España. (2013). Lei Orgánica 8/2013, de 9 de decembro, para a mellora da calidade educativa. España: BOE
3. Goberno de España. (2014). Real Decreto 126/2014, de 28 de febreiro, polo que se establece o currículo básico de Educación Primaria. España: BOE
4. Consello Europeo de Lisboa. (2010). Conclusións da presidencia. Lisboa:UE
5. OCDE. (2002). A definición e selección de competencias clave. París: D.S. Rychen e L.H. Salganik.
6. Consello de Europa. (2006). Recomendación do Parlamento Europeo e do Consello de Europa sobre competencias clave para a aprendizaxe permanente. (2006/962/CE). Bruxelas: UE.

al son centrais no currículo educativo

A declaración de Incheon: unha nova visión da educación

Nesta visión da educación, transformadora e universal, abórdanse os desafíos da educación nos planos mundial e nacional desde agora ata 2030. A nova visión recóllese plenamente no Obxectivo de Desenvolvemento Sostible 4: "Garantir unha educación inclusiva, equitativa e de calidade e promover oportunidades de aprendizaxe durante toda a vida para todos" e nas súas metas correspondentes. Inspírase nunha concepción humanista da educación e do desenvolvemento baseada nos dereitos humanos e a dignidade, a xustiza social, a inclusión, a protección, a diversidade cultural, lingüística e étnica, e a responsabilidade e a rendición de contas compartidas.

Reafírmase que a educación é un ben público, un dereito humano fundamental e a base para garantir a realización doutros dereitos. É esencial para a paz, a tolerancia, a realización humana e o desenvolvemento sostible.

Os chanzos básicos da educación para o desenvolvemento

Para entender mellor como se relacionan os distintos enfoques da educación para o desenvolvemento podemos empregar unha metáfora: Os dereitos da infancia serían a porta que daría acceso ao exercicio da cidadanía global, solidaria e responsable. Á súa vez, este sería o chanzo de acceso que lle permite a nenos, nenas e adolescentes comprometerse de maneira crítica e responsable co desenvolvemento sostible.

Entender o valor dos nosos dereitos e responsabilidades e aprender a exercelos e a respectar os dereitos dos demais é un requisito para a cidadanía, sen a que non é posible participar activa e consecuentemente no logro dun desenvolvemento sostible.

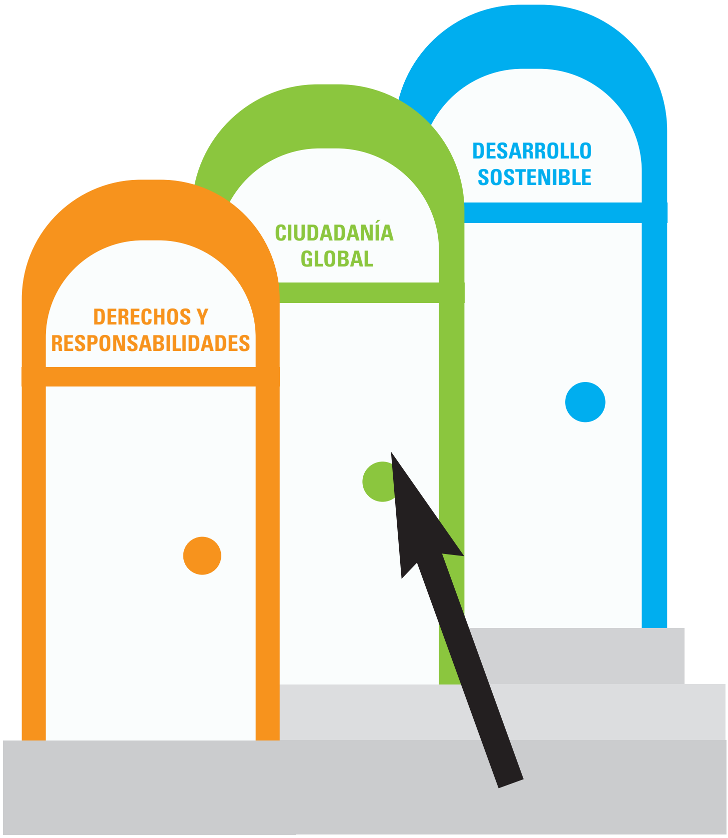

O coñecemento dos dereitos da infancia e da cidadanía global

O programa de educación en dereitos baséase en nove principios que informan da finalidade última das nosas accións e oriéntanse en catro ámbitos interdependentes: o coñecemento dos dereitos da infancia e da cidadanía global, a participación infantil, a protección e o clima escolar. Para dotar de coherencia o proxecto educativo, é necesario que os catro ámbitos se aborden conxuntamente, xa que están interconectados.

Este cuaderno profundiza en el primero de los cuatro ámbitos de la educación en derechos: el conocimiento de los derechos de infancia y la ciudadanía global

Conocimiento

1. Promover en el alumnado el reconocimiento de sí mismos y de los demás como personas con dignidad: con derechos y responsabilidades.
2. Comprometerse con el desarrollo de la personalidad, las aptitudes y la capacidad mental y física del menor hasta el máximo de sus posibilidades.
3. Promover la formación de ciudadanos preocupados por el cumplimiento de los derechos humanos en todo el mundo.

Participación infantil y otros derechos

4. Promover que niños, niñas y adolescentes disfruten activamente de la libertad de información, expresión y participación.
5. Promover el derecho de la infancia a disfrutar del juego y a las actividades recreativas propias de su edad, así como a participar en la vida cultural y las artes y el medioambiente.

[illegible]cción de la infancia

6. Adoptar medidas normativas, organizativas y educativas necesarias para garantizar la protección frente al maltrato, las humillaciones y los abusos sexuales, previniendo los riesgos de perjuicios físicos o mentales de [illegible]quier tipo. Así mismo, promover [illegible]nocimiento de la infancia de los ri[illegible] presentes en su entorno y fom[illegible] el desarrollo de medidas de autoprot[illegible]n.
7. G[illegible]tizar la protección frente a cualquier forma de discriminación por razón de cultura, religión, origen, idioma, sexo o de cualquier índole.

Clima escolar

8. Promover que educadores, familias y la comunidad escolar en su conjunto guíen y orienten a niños, niñas y adolescentes en el ejercicio de sus derechos y responsabilidades, de modo acorde con sus capacidades, y velando en todo momento por el interés superior del menor.
9. Promover un entorno de relación interpersonal que fomente la igualdad, el respeto por la dignidad de las personas, la salud y la convivencia pacífica.

LAS CLAVES PARA LA ACCIÓN EN ESTE PRIMER ÁMBITO SERÍAN:

- **La inclusión de los derechos de infancia y el ejercicio de la ciudadanía global en el proyecto educativo de centro y en la programación de aula.**
- **El establecimiento de los recursos y condiciones necesarias para alcanzar los objetivos educativos en todo el alumnado.**

Obxectivos

Este ámbito é o que representa o coñecemento dos dereitos de infancia e a adquisición das competencias elementais para o exercicio da cidadanía global.

Para o cumprimento dos tres principios enunciados neste ámbito é necesario o logro dunha serie de obxectivos. A maior parte dos obxectivos relativos a este ámbito afectan ao currículo e nos servirán para orientar e especificar a nosa acción:

PRINCIPIOS	OBXECTIVOS
1. Promover en el alumnado el reconocimiento de sí mismos y de los demás como personas con dignidad, con derechos y responsabilidades.	**1.1.** Integrar curricularmente los Derechos de la Infancia en el Proyecto Educativo de Centro (PEC) **1.2.** Integrar curricularmente los Derechos de la Infancia en la planificación escolar **1.3.** Integrar curricularmente los Derechos de la Infancia en la Programación General Anual (PGA) del centro.
2. Comprometerse con el desarrollo de la personalidad, las aptitudes y la capacidad mental y física del menor hasta el máximo de sus posibilidades.	**2.1.** Facilitar el tiempo necesario que permita dar una atención personalizada al alumnado, en función de sus aptitudes y sus capacidades. **2.2.** Establecer unos criterios de organización del espacio y de distribución de los tiempos escolares acordes con el desarrollo de la personalidad y de las diferentes aptitudes y capacidades. **2.3.** Mantener un clima de altas expectativas hacia el alumnado. **2.4.** Dotar de recursos necesarios en el aula que favorezcan el bienestar, el fomento del desarrollo y el correcto tratamiento a la diversidad de todo el alumnado.
3. Promover la formación de ciudadanos preocupados por el cumplimiento de los derechos humanos en todo el mundo.	**3.1.** Programar la CDN en el currículo de aula. **3.2.** Promocionar en el currículo de todas las materias el enfoque de derechos de la infancia y la ciudadanía global.

Cando falamos da integración curricular dos dereitos da infancia referímonos ao logro destes obxectivos relacionados co coñecemento sobre os dereitos da infancia e da cidadanía global. Para iso dispoñemos dun marco composto por metodoloxías, ferramentas e contidos que analizaremos neste caderno e que nos axudará a concretar os nosos esforzos neste ámbito de actuación da educación en dereitos.

A integración no proxecto educativo de centro

O Proxecto de Centro (PEC) é o documento onde se recollen os principais obxectivos que orientan as decisións e as actividades do centro escolar. Presenta dúas facetas complementarias e, nalgúns casos, tamén contraditorias: unha, inspirada polo ideal que a comunidade educativa proxecta sobre o centro e outra, centrada na práctica, xa que toda acción educativa debe manter unha relación de coherencia con el. (Coiduras, J. L., et al., 2016)

Por esta razón debemos ser realistas cando decidamos incorporar o enfoque de dereitos, e manter os obxectivos non só no ideal, senón tamén na transformación práctica que terá lugar cando avancemos en actividades e programas baseadas nunha concepción de dereitos e cidadanía:

- La incorporación del enfoque en derechos de infancia en el proyecto educativo de centro debe realizarse no solamente por su potencial educativo, sino también como estrategia para articular una educación donde la infancia es sujeto activo de derechos y de responsabilidades.

- El proceso de modificación del proyecto educativo no debe ser un mero trámite administrativo sino que debe ser una oportunidad para realizar un proceso de reflexión conjunta que dé como resultado un consenso básico para emprender el proceso de cambio.

Menciona los derechos de la infancia en...

FINS EDUCATIVOS

Propoñémosche un exemplo de enunciado para a incorporación ao proxecto do centro. Pode servir de punto de partida para un desenvolvemento máis pormenorizado ou engadirse facilmente como un punto máis ao apartado de fins educativos do PEC.

> **"Promover o coñecemento e defensa dos Dereitos da Infancia e o exercicio da cidadanía global solidaria e responsable."**

También en...

SINAIS DE IDENTIDADE

No apartado Sinais de identidade do PEC poden recollerse os principios do compromiso cos dereitos da infancia que xa vimos anteriormente:

> **"A educación baseada nos dereitos da infancia promove o cumprimento dos dereitos de todos os nenos, as nenas e adolescentes, como establece a Convención sobre os Dereitos do Neno, e desenvolve a capacidade dos titulares de deberes para cumprir coas súas obrigas de respectar, protexer e cumprir eses dereitos. Comprometerse co pleno cumprimento dos dereitos da infancia no ámbito educativo implica:**
>
> - Promover no alumnado o recoñecemento de si mesmos e dos demais como persoas con dignidade: con dereitos e responsabilidades.
> - Comprometerse co desenvolvemento da personalidade, as aptitudes e a capacidade mental e física do alumnado ata o máximo das súas posibilidades.
> - Promover a formación de cidadáns preocupados polo cumprimento dos dereitos humanos en todo o mundo.
> - Garantir a protección fronte a calquera forma de discriminación por razón de cultura, relixión, orixe, idioma, sexo ou de calquera outra índole.
> - Adoptar as medidas normativas, organizativas e educativas necesarias para garantir a protección fronte ao maltrato, as humillacións e os abusos sexuais, e previr os riscos de prexuízos físicos ou mentais de calquera tipo. Así mesmo, promover o coñecemento da infancia dos riscos presentes na súa contorna e fomentar o desenvolvemento de medidas de autoprotección.
> - Promover unha contorna de relación interpersoal que fomente a igualdade, o respecto pola dignidade das persoas, a saúde e a convivencia pacífica.
> - Promover que os nenos, as nenas e adolescentes gocen activamente da liberdade de información, expresión e participación.
> - Promover que educadores, familias e a comunidade escolar no seu conxunto guíen e orienten a nenos, nenas e adolescentes no exercicio dos seus dereitos e responsabilidades, de xeito que concorde coas súas capacidades, e vele en todo momento polo interese superior do menor.
> - Promover o dereito da infancia a gozar do xogo e ás actividades recreativas propias da súa idade, así como a participar na vida cultural, as artes e o medio."

Deseño de intervencións: unha ferramenta orientada á práctica

Para deseñar unha intervención no marco da educación en dereitos é necesario ter en conta tres dimensións: o tipo de dereito sobre o que queremos traballar, a fase do ciclo de aprendizaxe en que se ubica e o escenario onde ten lugar. Este gráfico (Urrea, A. et al., 2016) é unha ferramenta conceptual que nos permite combinar as tres dimensións para deseñar intervencións que integren os dereitos da infancia e a cidadanía global no proxecto educativo.

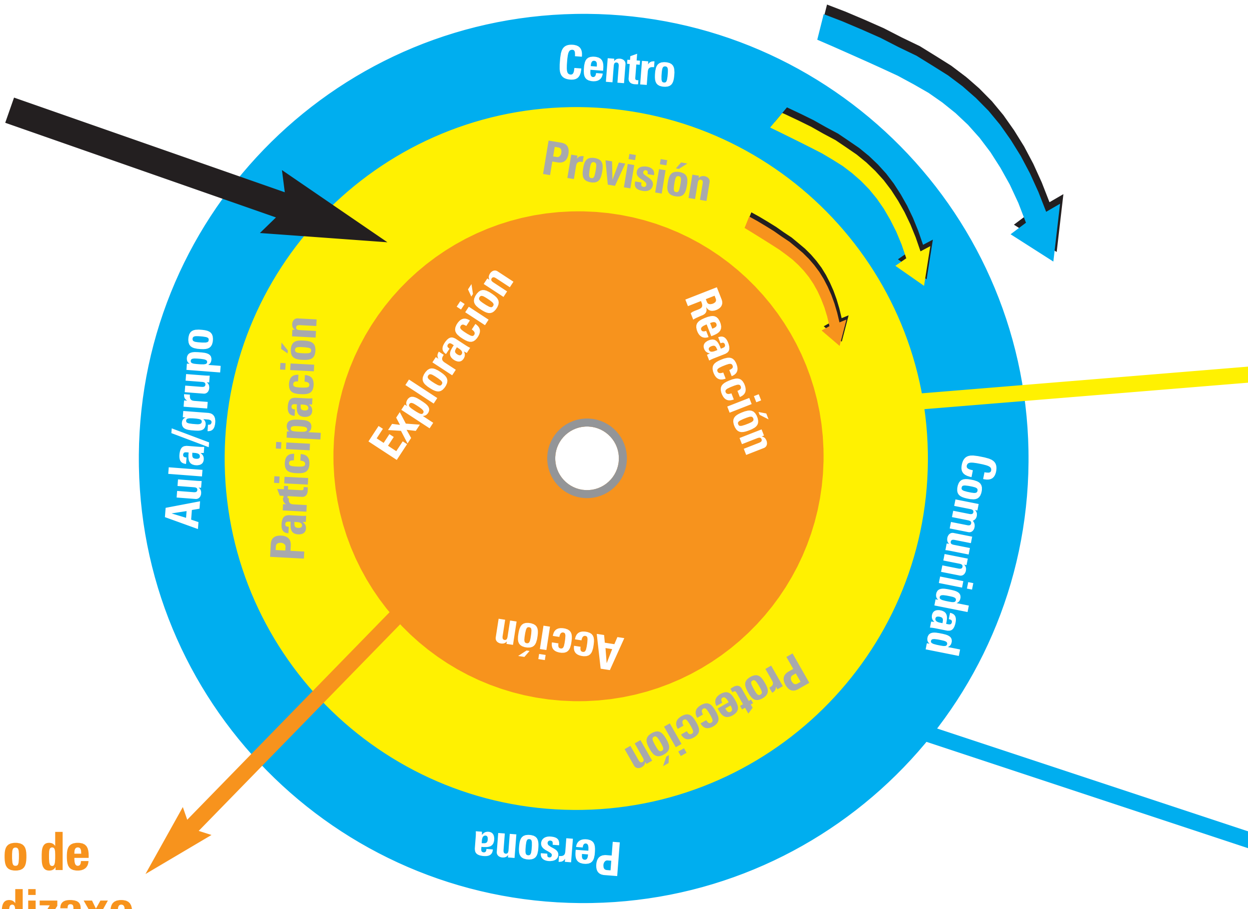

O ciclo de aprendizaxe

Dentro do ciclo de aprendizaxe, é importante clarificar se a nosa intervención pertence a unha fase exploratoria (actividades relacionadas coa observación, a exploración, o coñecemento e a información), a unha fase reactiva (orientación á reflexión, ao deseño, á comunicación ou á comprensión) ou a unha fase de acción (relativa á intervención, á cooperación ou á mobilización).

Ejemplos

© UNICEF/UNI81358/HAQUE

Vacinas

ESCENARIO: Aula
TIPO DE DEREITO: Provisión
FASE: Exploración

Estudar na aula que son as vacinas e a súa situación no mundo profundizamos no coñecemento do dereito á saúde.

COLEXIO SANTO ÁNGEL DE MORATALAZ

Expresión de solidaridad

ESCENARIO: Centro
TIPO DE DEREITO: Participación
FASE: Reacción

O alumnado dun centro educativo infórmase, elixe unha causa e expresa o seu compromiso cos dereitos da infancia e celebra o 20 de novembro, Día Universal do Neno.

CC BY 2.0 ALEXANDRU PANOIU

Rutas escolares seguras

ESCENARIO: Comunidade
TIPO DE DEREITO: Protección
FASE: Acción

No centro escolar, o concello e as familias deseñan xuntos un itinerario seguro que poden seguir os nenos e nenas no seu traxecto de ida e volta ao centro educativo, e posibilita que o cheguen a percorrer de forma máis autónoma.

Tipología de derechos: Las tres "P"

Los derechos contenidos en la Convención suelen agruparse en 3 categorías. Es importante tenerlo en cuenta a la hora de preparar una intervención:

- **Derechos de protección:** a la vida, de protección a la convivencia familiar, contra todo tipo de abuso, violencia, explotación laboral, etc.
- **Derechos de provisión:** a cuidados sanitarios, a los recursos para un adecuado desarrollo físico, mental, espiritual, moral y social, y a un medio ambiente saludable, etc.
- **Derechos de participación:** a una identidad y nacionalidad, a recibir información, a opinar con libertad, a no sufrir limitaciones en caso de discapacidad, etc.

Escenario:

As accións poden dirixirse a:

- Un só neno, nena ou adolescente
- A aula ou grupo
- O centro educativo
- A contorna comunitaria

Os cinco conceptos: Unha ferramenta didáctica

INTERDEPENDENCIA

Nun mundo globalizado é imprescindible comprender o concepto de interdependencia, xa que é un elemento clave para que o alumnado poida percibir o mundo en que vivimos como un sistema, o que supón:
- Entender a rede de relacións deste sistema.
- Apreciar o equilibrio inestable que existe entre os compoñentes desta rede.
- Tomar conciencia de que os cambios nunha parte do sistema terán repercusións sobre o sistema enteiro. Un enfoque que teña en conta a interdependencia entre os distintos factores dun problema favorece que se poidan atopar solucións duradeiras, e capacitar ao alumnado para a resolución de problemas complexos. Isto fai que a noción de interdependencia sexa fundamental para o proceso de aprendizaxe.

Atopamos a posibilidade de traballar o concepto de interdependencia en multitude de ocasións, ben sexa en contidos relacionados coa historia, coas matemáticas ou coas ciencias…

1

IMAXES E PERCEPCIÓNS

Coñecemos o mundo a través das imaxes que temos del e estas imaxes non son neutras: están influídas, consciente ou inconscientemente, pola visión subxectiva do emisor e tamén pola do receptor, así como pola canle de información e o contexto. Isto non é necesariamente negativo nin pode ser evitado, xa que forma parte dos procesos de cognición e comunicación do ser humano, pero unha alfabetización visual crítica axúdalle á mocidade a facerse máis consciente e sensible co feito de que unha cousa é a realidade e outra a imaxe que temos dela. Deste xeito teremos ferramentas para poder identificar as ideas preconcibidas, os estereotipos e os prexuízos e valorar de que xeito afectan á nosa visión do mundo.

Un enfoque de imaxes e percepcións permítenos entender con máis profundidade e riqueza os diversos aspectos da sociedade, da economía, das relacións entre grupos ou das profesións, por exemplo.

2

XUSTIZA SOCIAL

A xustiza social refírese ás nocións fundamentais de igualdade de oportunidades e de dereitos humanos, máis alá do concepto tradicional de xustiza legal. Está baseada na equidade e é imprescindible para que os individuos poidan desenvolver o seu máximo potencial e para que se poida instaurar unha paz duradeira, xa que as inequidades están relacionadas cos conflitos, tanto nos países industrializados como nos países en desenvolvemento. A inxustiza real ou percibida é unha das fontes máis comúns de conflitos e de violencia entre os individuos, os grupos e os países. A comprensión da dimensión ética destes conceptos capacitará á mocidade para actuar por un mundo máis xusto, no seu país e fóra del. Unha aprendizaxe da xustiza social esixe algo máis que familia- rizarse con algúns textos legais e integrar conceptos abstractos de dereitos:
- Que o alumnado se decate da existencia de inequidades nas súas propias vidas na súa contorna inmediata: casa, escola ou comunidade.
- Que superen reaccións de culpabilidade, de reprobación ou de resentimento para chegar a un compromiso activo para promover a xustiza e a igualdade a todos os niveis: persoais, institucionais, nacionais ou mundiais.

A xustiza ten un compoñente claramente social que nos resulta sinxelo identificar con situacións históricas, xeográficas ou económicas, pero apóiase en cuestións obxectivas e medibles que poden tratarse dentro de disciplinas científicas e técnicas. Incluso o deporte ten unha perspectiva de xustiza: por exemplo, como promovemos o xogo limpo sen un enfoque de xustiza?

3

Susan Fontain (1995) describiu os cinco conceptos básicos que fundamentan a didáctica da educación en dereitos de infancia e cidadanía global. Estes conceptos son transversais a gran cantidade de contidos de materias do currículo e o seu manexo axeitado facilita a nenos, nenas e adolescentes é a comprensión do mundo contemporáneo e a súa capacidade de participar nel.

CONFLITOS E A SÚA RESOLUCIÓN

Para moitos nenos, nenas e adolescentes, o conflito é sinónimo de violencia. Pero a violencia, en realidade, só é unha das numerosas respostas posibles a un conflito. Os conflitos son inherentes á natureza, xa que vivimos dentro de diferentes sistemas onde é imposible que todos os actores obteñan o máximo beneficio ao mesmo tempo.
A resolución dos conflitos é a exploración dos medios polos que os conflitos e controversias poden solucionarse de maneira non violenta. As resolucións no violentas de conflitos pódense aprender e aplicar de maneira construtiva aos desacordos a nivel persoal, comunitario, nacional, mundial ou entre grupos. O obxectivo das iniciativas educativas relacionadas coa resolución de conflitos non poden ser eliminados, porque os conflitos son parte da vida. Pero como educadores podemos axudar aos nosos estudantes a aprender que teñen que elixir entre distintas maneiras de reaccionar ante un conflito:
Poden desenvolver habilidades de negociación e de resolución de problemas que lles permitan considerar o conflito non como unha crise senón como unha ocasión de cambio creativo.
Poden aprender a aplicar estas habilidades aos conflitos que forman parte das súas vidas cotiás: conflitos con amigos, coa familia e incluso co profesorado.
Poden reflexionar acerca de como esta aproximación á resolución de problemas podería aplicarse aos conflitos vinculados con diferenzas relixiosas e étnicas, cos recursos, as fronteiras ou as diferentes ideoloxías políticas dentro da súa comunidade, o seu país ou no mundo enteiro.

Aínda que o evidente pode ser pensar en contidos de ciencias sociais como materia sobre a que aplicar un enfoque de resolución de conflitos, o conflito atópase en moitas outras disciplinas, desde as deportivas ás científicas e tecnolóxicas. Gran parte das cuestións sobre ecoloxía, física ou matemáticas poden propoñerse como unha situación de resolución de problemas con un compoñente social.

4

CAMBIO E FUTURO

A adaptación ao cambio e a capacidade de planificar a futuro e de comprometerse con liñas de acción que terán resultado a longo prazo son habilidades fundamentais que a mocidade precisa para lograr o seu pleno desenvolvemento persoal e social. A educación sobre o futuro ten que basearse nun estudo do procedemento de cambio e na comprensión de como se produce este cambio. Incidir nas dinámicas do cambio é importante porque os cambios sociais, tecnolóxicos e económicos prodúcense máis rápido no presente que nos séculos pasados, cun impacto visible tanto a nivel local como mundial.

Decatarse de que o futuro non está predeterminado e de que a relevancia das propias accións ten unha grande importancia:
-Coñecer que o que aconteceu no pasado determina o modo en que vivimos hoxe e que o que fagamos agora influirá no futuro é esencial, porque as persoas podemos cambiar a realidade que nos rodea.
-A mocidade pode aprender a descubrir os medios de provocar o cambio e a empregalos conscientemente para crear un futuro mellor: Poden acontecer moitos futuros alternativos, pero é o comportamento que temos hoxe en día o que fará realidade unha destas alternativas.

Unha das claves da perspectiva de cambio e futuro na educación é entender que o que aprendamos hoxe pode ser o que cambie o curso das cousas no futuro. Permitir aos estudantes empoderarse a través da educación e asumir a responsabilidade sobre as súas accións no presente e as súas consecuencias futuras é unha potente ferramenta educativa.

5

A integración curricular desde o enfoque conceptual

Para que o noso alumnado logre unha axeitada comprensión dos dereitos da infancia e da cidadanía global que lle permita levar eses dereitos á práctica, é necesario achegar información relevante e potenciar o desenvolvemento de capacidades de conceptualización e de discurso. A abordaxe conceptual do coñecemento dos dereitos da infancia e a cidadanía global pode apoiarse nos contidos existentes nas diferentes asignaturas ou áreas do currículo.

Unha correcta conceptualización permítenos formar distintas representacións sobre o mundo que nos rodea. Canto máis completas sexan as conceptualizacións, máis riqueza, profundidade e complexidade terán as nosas representacións sobre a contorna. A inapropiada clarificación de ideas pode levar a erros lóxicos ou de concepto que co tempo son difíciles de corrixir: por exemplo, podemos chegar a identificar democracia con simplemente votar, confundir dereitos con privilexios ou cidadáns con consumidores. Sobre unhas bases conceptuais incorrectas ou incompletas é moi difícil construír un discurso coherente de exercicio da cidadanía global responsable.

Non debe confiarse en que o alumnado acade o coñecemento axeitado destes conceptos con precisión e propiedade sen ningunha intervención educativa ao respecto. Neste senso, sempre que a clarificación conceptual estea presente nunha actividade didáctica e se programe como obxectivo específico, pode resultar indiferente se esa clarificación de conceptos se realiza previamente ás tarefas ou xorde durante o seu desenvolvemento.

"(...) Se non hai ideas que fundamenten e motiven a práctica das virtudes cívicas, estas acabarán borrándose ao pouco tempo. Para formar cidadáns temos que combinar entrenamento e consideración de ideas".

(Puig J.M., et al., 2011: 51)

A modo de metáfora, poderiamos dicir que os conceptos básicos funcionan coma lentes a través das que se poden ver os contidos. Podemos ver determinadas cuestións desde unha perspectiva de interdependencia, de imaxes e percepcións, de xustiza social, de resolución de conflitos ou de cambio e futuro, de todas á vez ou de combinacións de dúas ou máis perspectivas. Isto permítenos presentar unha situación desde distintas facetas e contribuír a que o noso alumnado adquira unha visión máis complexa sobre as materias do currículo, favorece que adquira un criterio propio e informado sobre a contorna.

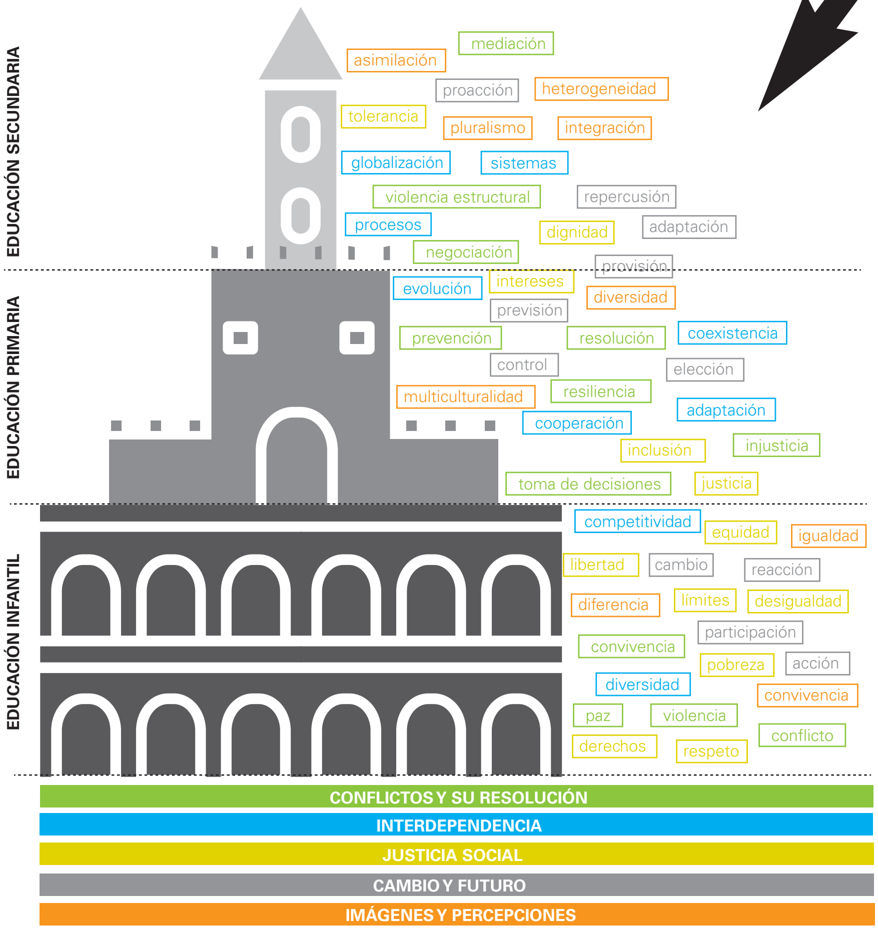

Os cinco conceptos básicos relaciónanse con multitude de conceptos, que son máis específicos e permiten un tratamento máis concreto na aula como os presentados neste gráfico. Nel propuxemos unha serie de conceptos específicos derivados dos cinco conceptos básicos, máis xerais. Algúns deles poden ser traballados desde educación infantil, mentres que outros, polo seu nivel de abstracción ou complexidade, son máis axeitados para etapas superiores. Esta relación non é exhaustiva e está aberta a outros conceptos para configurar un mapa conceptual propio e adaptado a cada unha de nosas realidades docentes.

Os condicionantes principais na selección dos conceptos relacionados cos que traballar nunha situación de ensino-aprendizaxe concreta son:

• As características propias da temática dos contidos: por exemplo, "sistema" é un concepto que practicamente afecta a todas as áreas do currículo, mentres que "violencia" está máis relacionado con contidos de humanidades e ciencias sociais.
• O desenvolvemento evolutivo do alumnado, se se ten en conta o nivel de abstracción de cada concepto e a madureza necesaria para comprendelos axeitadamente: se seguimos co exemplo anterior, "sistema" é difícil de comprender para nenos e nenas de educación infantil.

COMO POÑELO EN PRÁCTICA

1 **Elabora tu propio mapa conceptual adaptado a tu contexto educativo.**

2 **Elige las actividades donde trabajarlo.**

3 **Incorpora las definiciones de conceptos a los criterios de evaluación.**

4 **Coordínalo con el resto de áreas y etapas.**

A abordaxe curricular por proxectos

A utilización de proxectos dentro do currículo non é un tema novo, é un enfoque recorrente cando se aborda a aprendizaxe por competencias. A metodoloxía por proxectos é efectiva en todos os niveis e materias e foi amplamente aplicada tanto na educación regulamentada como na educación non formal.

Parte do profesorado usa a metodoloxía por proxectos como o eixe do seu traballo e principal metodoloxía, outros acoden a esta estratexia puntualmente durante o curso. Cada proxecto pode durar algúns días ou varias semanas en función do seu alcance e soen implicar recursos comunitarios. Propoñémosche desenvolver proxectos vinculados ás temáticas de dereitos de infancia e cidadanía global, en relación co currículo das materias de cada curso.

8 CLAVES

As seguintes cuestións son clave para o desenvolvemento de experiencias de aprendizaxe por proxectos na aula:

1. **Tratar contidos significativos.**
2. **Partir da necesidade de saber.**
3. **Definir unha pregunta guía.**
4. **Dar autonomía aos estudantes.**
5. **Incluír o traballo das habilidades/competencias do século XXI.**
6. **Propoñer unha fase de investigación e innovación.**
7. **Ter un momento de revisión e retroalimentación.**
8. **Incluír a presentación pública do traballo.**

(Pereira M. A., 2014)

DISCIPLINAS

- Ciencias
- Tecnología
- Geografía
- Medioambiente
- Sociedad
- Historia
- Matemáticas
- Economía
- Arte
- . . .

POSIBLES TEMÁTICAS BASEADAS EN DEREITOS

- Nutrición
- Salud
- Trabajo infantil
- Niños soldado
- Acceso a la escuela
- Refugiados
- Juegos del mundo
- Identidad
- Familia
- Desigualdad
- Participación
- Intimidad
- Discriminación
- . . .

POSIBLES FORMATOS

- Narraciones: Cuento, poema, cómic...
- Obras artísticas: Canción, teatro, danza, exposición, instalación...
- Informes: dossier, expediente, libro blanco, ensayo...
- Solución de problemas: diseño de un juego, formulación de enigmas o adivinanzas, quizz, concurso, rompecabezas...
- Datos: infografía, formulario, esquema, mapa...
- Periodismo: noticia, editorial, reportaje, debate, programa, revista, blog... (para prensa, radio, tv o Internet).
- Promoción: presentación, anuncio, campaña...
- Modelo de iniciativa social: canvas, crowdsourcing, economía sostenible..
- Planificación y diseño: proyecto de ingeniería, de ciencias, de arquitectura, de urbanismo...
- Desarrollo de casos: juicio, denuncia, propuesta política, defensa de un caso, manifiesto, decálogo, presupuesto...
- Movilización: campaña, evento, carrera, petición...
- ...

Os temas relacionados cos dereitos da infancia e a cidadanía poden incluírse en proxectos de distintas materias do currículo das diferentes etapas. Aínda que as listaxes aquí incluídas non son exhaustivas, podemos traballar con elas para inspirarnos na proposta de proxectos. Presentámosche algunhas posibles combinacións como:

TEMA (DEREITO)	ETAPA	FORMATO	PROXECTO
Nutrición	Infantil	Canción	Inventar una canción sobre los alimentos
	Secundaria	Modelo de iniciativa social	Modelo de negocio basado en el desarrollo agrícola de una comunidad
Nenos soldado	Primaria	Reportaje, presentación	Los niños soldado en las guerras de la historia

A aprendizaxe e servizo

Os proxectos de aprendizaxe e servizo poden programarse como un recurso máis dentro da nosa programación didáctica, é unha metodoloxía inspirada nas pedagoxías activas e é compatible con outras estratexias educativas.

QUE É

A aprendizaxe e servizo, que pode definirse como:
"unha metodoloxía que combina nunha soa actividade a aprendizaxe de contidos, competencias e valores coa realización de tarefas de servizo á comunidade. A aprendizaxe servizo parte da idea que a axuda mutua é un mecanismo de progreso persoal, económico e social."
(Batlle, R., 2011)

EXEMPLOS >>

Temos algúns exemplos na Guía de 60 boas prácticas de aprendizaxe servizo de Roser Battle (2013) onde expuxemos o enfoque de dereitos.

	Servicio	Aprendizaje
	Niños y niñas de educación primaria, en la clase de Lengua, se convierten en padrinos o tutores de alumnos de Educación Infantil, encargándose de narrar cuentos sobre los que previamente han trabajado.	Mejora de la lectura, la gestualidad y la expresión oral, así como la relación con niños y niñas más pequeños, ejercitando la paciencia y la responsabilidad.
	Chicos y chicas de educación secundaria, en las asignaturas de Lengua y de Ciencias Sociales, elaboran un periódico local con la finalidad de mejorar la imagen del barrio, resaltando las actuaciones más positivas de los vecinos, las experiencias solidarias y las tareas de las asociaciones cívicas.	Conocimiento del entorno; pensamiento crítico; mejora de la lectura y la escritura; organización y trabajo en equipo; habilidades sociales y comunicativas.
	Jóvenes estudiantes de educación especial participan en una iniciativa ecológica y ciudadana de defensa de un río amenazado, eliminando la caña americana y el tupinambo (especies invasoras) y construyendo cajas nido para los carboneros.	Conocimiento del medio natural, participación ciudadana, prevención de riesgos laborales, uso de herramientas, discriminación de malezas, mantenimiento y limpieza; habilidades sociales y comunicativas.

Impacto educativo del aprendizaje servicio

Académico y cognitivo	Aumento del rendimiento en pruebas estandarizadas. - Mayor desarrollo de conocimientos conceptuales y competencias. - Mayor asistencia, motivación a la escuela y retención. - Mejores notas promedio. - Mayor habilidad para analizar y sintetizar la información compleja.
Formación cívica	- Mayor comprensión de la política y de las actividades gubernamentales. - Mayor participación en la comunidad y en las cuestiones públicas. - Mejor ejercicio de la ciudadanía y de la responsabilidad ciudadana. - Mayor conciencia y comprensión de cuestiones sociales. - Compromiso con el servicio comunitario.
Vocacional y profesional	- Ampliación de la conciencia y de las opciones vocacionales. - Mejora de las competencias profesionales. - Mayor comprensión de la ética del trabajo. - Mejor preparación para el mundo del trabajo.
Ético y moral	- Mayor exposición a nuevos puntos de vista y perspectivas. - Cambios positivos en el juicio ético. - Mayor habilidad para tomar decisiones independientes respecto a cuestiones morales.
Personal	- Ampliación de las cualidades y competencias para el liderazgo. - Mayor autoestima. - Mayor conocimiento de sí mismo. - Mayor resilencia. - Mayor eficacia personal.
Social	- Mayor compañerismo entre estudiantes. - Mayor habilidad para trabajar en equipo o para trabajar con otros. - Capacidad para desechar los prejuicios - Mejora de las conductas prosociales.

(Furco, A. y Billings, S.H., 2002)

XUSTIZA SOCIAL

A aprendizaxe e servizo é unha estratexia clave para unha educación en xustiza social, pero tamén a xusticia social ofrece un enfoque que lle dá o seu significado real e a súa orientación teórica.(Murillo, F.J. e Aramburuzabala, P., 2014)

Enfoque de derechos

Contribuyendo al cumplimiento efectivo del derecho a la educación.
Ejerciendo el derecho a la información y la libertad de expresión.
Defendiendo el derecho al medio ambiente.

RECORDA

A aprendizaxe e o servizo combina os coñecementos aprendidos coa experiencia dos participantes

Para darlle pulo ao coñecemento:
Aborda o coñecemento global da problemática desde unha perspectiva de dereitos.

Para sustentar a experiencia:
Identifica e comunica o dereito que contribuímos a facer efectivo.

O emprego de situacións problema como elemento de integración curricular

Esta abordaxe propón organizar o currículo arredor de problemas de dereitos en cuxa análise e busca de solucións comprométese o alumnado.

Esta proposta curricular propón identificar problemas de dereitos humanos e de dereitos da infancia. O problema elixido como base da actividade será analizar e abarcar o conxunto de conceptos relacionados con el e as experiencias que viven os que están afectados por ese problema. Isto permítelle ao alumnado involucrarse en entender a situación e buscar de solucións. Por exemplo: as historias inconclusas ou os dilemas

RECURSOS >>

Estas situaciones pueden presentarse al alumnado en diferentes formatos:

Historias de vida

Los testimonios en primera persona fomentan la empatía y ejemplifican los conflictos de derechos y el posicionamiento personal frente a ellos. Son motivadoras y emotivas.

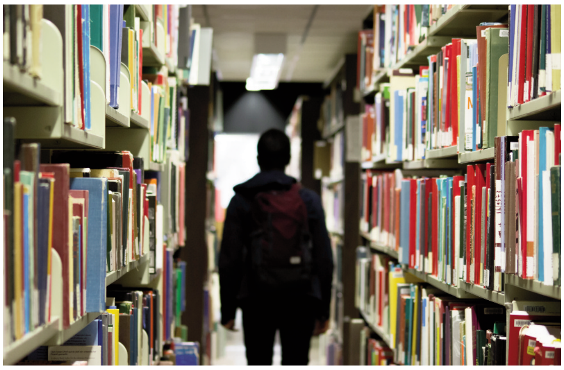

Contextos

La descripción del contexto histórico, económico, social, cultural o geográfico permite situar los conflictos de derechos en una dimensión real y global.

morais son actividades moi axeitadas para fomentar a transferencia dos coñecementos adquiridos sobre os dereitos de infancia e a cidadanía global.

É importante que os dereitos en conflito nunha determinada situación lles sexan presentados aos estudantes sen ocultar as tensións entre as partes en conflito. Para entender os dereitos é importante poder darse conta das contradicións de valores, de intereses e de xogos de poder que están comprometidos (Magendzo, 2007).

Por exemplo: presentamos a historia de vida dunha nena de 12 anos que non pode ir á escola porque a súa familia está preocupada, xa que o camiño á escola non é seguro para as rapazas porque son acosadas. Nesta historia é importante propoñer a situación desde diferentes puntos de vista: o conflito entre a seguridade e o desenvolvemento da nena, o papel da familia, o valor que se lle dá á educación, á situación da muller, á violencia…

Actualidad

La utilización de los periódicos, de la radio, de la televisión o de Internet nos permite incorporar la actualidad como recursos educativo. Deberá tenerse en cuenta la adecuada alfabetización en medios para que puedan ser correctamente interpretados por el alumnado siendo capaces de desvelar las claves interpretativas del medio y del formato en que se presenta la información. Su uso fomenta el desarrollo del sentido crítico y el compromiso con la ciudadanía activa.

Temáticas

Profundizar en una temática nos permite analizar diversas facetas de una problemática social abordando la interconexión entre los diferentes derechos.

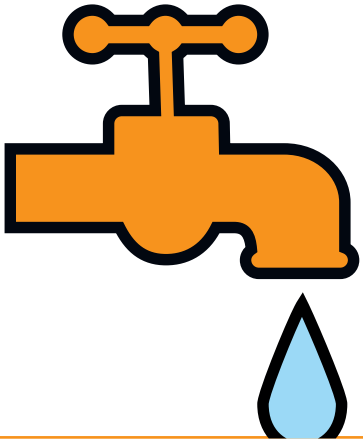

As situacións cotiás: unha oportunidade para programar contidos baseados no día a día

Gran parte dos conflitos cotiáns no noso centro poden abordarse desde unha perspectiva de dereitos. Para iso é necesario identificar os dereitos e responsabilidades en xogo, visibilizalos de maneira que poidan ser comprendidos no contexto onde o conflito ten lugar e implicar á comunidade educativa na reflexión sobre o conflito e na defensa dos dereitos ameazados.

EXEMPLO >>

Unimos os dereitos da infancia na solución de conflitos

Un grupo de alumnas de 5º de primaria quéixanse de que son molestadas no servizo de nenas. Cando elas entran ao servizo os seus compañeiros chaman á porta, intentan abrir, dan berros ou golpes.

Este conflito traballouse en titoría e púxose un cartel na porta dos servizos e lembra que todos os nenos e nenas teñen dereito á intimidade. O conflito quedou solucionado ao interiorizar o alumnado a importancia do dereito á intimidade e a súa aplicación a este caso concreto.

As nenas ao principio sentíanse intimidadas mentres que agora séntense apoiadas para reivindicar os seus dereitos. Sinalan que a presenza do cartel cambiou a súa vida cotiá no centro, que antes se sentían angustiadas nalgúns momentos do día e agora séntense seguras, respectadas e cómodas.

Esta aproximación curricular consiste en tomar experiencias, casos ou situacións concretas vividas na escola ou na comunidade como punto de partida para experimentar os dereitos da infancia e a cidadanía global.

A proposta pasa por entender o conflito como un proceso natural, que non é esencialmente negativo e que é común a todas as sociedades e grupos de persoas. O conflito pode analizarse, e axudarnos a comprender que se basea nunha pugna entre persoas ou grupos interdependentes cuxos obxectivos ou a súa forma de propoñelos pode producir competición polos recursos ou problemas de entendemento. Desde esta perspectiva trabállase sobre o potencial educativo do conflito para entender a dimensión e actitude dos contidos.

En moitas ocasións, os conflitos grupais poden ser apropiados para aplicar principios, construír criterios para a acción, experimentar formas de participación e organización. Este tipo de ensinanza compromete ao conxunto da comunidade educativa e pon de manifesto os valores de cada suxeito e da institución no seu conxunto polo que é fundamental o traballo conxunto sobre o ámbito de clima escolar.

CHICCODO DIFC

LECCIÓNS APRENDIDAS

Da análise deste conflito podemos extraer valiosas conclusións como:

- **A participación infantil é unha excelente estratexia de protección.** Un clima relacional baseado nos dereitos da infancia permítenos, neste caso a partir da participación, detectar problemas de protección que quizais doutro xeito poderían permanecer ocultos.

- **A visualización do dereito a través do cartel é moi importante.** A comunicación das condutas desexadas nun marco de dereitos e responsabilidades compartidas por todo o alumnado e apoiadas polo resto da comunidade educativa é a clave para lograr a autorregulación.

Orientacións para o tratamento axeitado dos contidos

Se nos aproximamos ao coñecemento do mundo en que vivimos coa mirada da infancia sorprenderanos a profunda desigualdade e inxustiza que o caracteriza e asaltaranos cargada de frustración a recorrente incertidume: como é posible que haxa tantos seres humanos privados do imprescindible para o seu desenvolvemento?

Como dar resposta a tan inquietante cuestión? Aínda que non existe unha resposta única e sinxela a esta cuestión, dispoñemos de recursos conceptuais e didácticos que nos permiten empregar o poderoso instrumento da educación para sementar a esperanza e a solidariedade na conciencia do noso alumnado.

A cuestión sobre o desenvolvemento está fortemente interrelacionada coa noción de inxustiza e, polo tanto, cos dereitos. Ao analizar a desigualdade, a pobreza ou o abuso desde unha perspectiva de dereitos logramos enriquecer a reflexión e favorecer unha madurez na concepción dos valores e a súa posta en práctica que acompañará ao noso alumnado ao longo da súa vida. Porque os dereitos exprésanse nas leis, nos tratados e nas convencións, pero non residen nelas: aínda que estes instrumentos sexan de innegable importancia debemos velos como a expresión dunha vontade colectiva. Os dereitos viven na conciencia da xente e é alí onde os educadores temos a complicada responsabilidade de situalos.

O xeito en que transmitimos as mensaxes sobre situacións problemáticas, conflitivas ou afectadas por un contexto diferente ao propio é fundamental para dotar ao noso alumnado dunha competencia cidadá que lles permita valorar axeitadamente os problemas no seu contexto e percibir as diferenzas e semellanzas, así como a posible interrelación coa súa propia contorna. Do contrario podemos, quizais sen pretendelo, fomentar unha perspectiva alienada dalgunhas situacións que consideramos, erroneamente, afastadas, estrañas ou alleas.

El valor educativo del conflicto de derechos

"Presentar el carácter conflictivo de los derechos en la enseñanza, no implica renunciar a los principios, ni colocarlos en el lugar de lo opinable. Por el contrario, significa interpelar a los estudiantes (e interpelarse personalmente) en sus opiniones e ideas previas sobre la realidad, y analizarlas desde los conocimientos vinculados a los derechos humanos de la infancia.(…) Presentar las diferentes interpretaciones de la realidad, junto con sus fundamentos y las consecuencias que derivan de cada una, permitirá hacer conscientes las posiciones adoptadas por cada uno, comprender mejor la sociedad, otorgarle sentido, y actuar de forma responsable".

Propuesta curricular y metodológica para la incorporación de la educación en derechos humanos en la educación formal de niños y niñas entre 10 y 14 años de edad (IIDH, 2006)

Recomendaciones generales sobre los contenidos acerca de desarrollo

Como guía para la elaboración de contenidos sobre los problemas que afectan a gran parte de la población mundial, podemos seguir el código de conducta que las ONG para el desarrollo han establecido para su difusión de mensajes (www.congde.org/codigo-de-conducta).

Este código establece 12 reglas prácticas que pueden ayudarnos a hacer comprender mejor la compleja realidad de los países en desarrollo en su contexto histórico, los obstáculos particulares con los que choca el desarrollo y la diversidad de las situaciones que caracteriza a estos países. Como norma general, siempre hay que evitar las imágenes, mensajes y representaciones:

- Generalizadoras y que esconden la diversidad de las situaciones.
- Acusadoras.
- Que promueven una visión idílica, de "aventuras" o exótica.
- Que subrayan la superioridad del Norte.
- Que muestran de forma miserable o patética una situación.

Atención al dominio afectivo y al desarrollo moral

Debemos tener siempre presente que en los procesos de comunicación sobre el desarrollo intervienen importantes elementos emocionales que no deben de ser ignorados. Un tratamiento de estos temas que tenga como base la empatía pero que esté libre de sentimentalismo es fundamental para que podamos estimular una reflexión constructiva, respetuosa, profunda y orientada a la responsabilidad y a la búsqueda de soluciones. Si no establecemos la debida distancia emocional, podemos caer en el sensacionalismo y generar en nuestro alumnado sentimientos de impotencia que generen ira, estrés, tristeza, indefensión o incluso alejamiento, negación y evitación del problema. Es nuestra responsabilidad como docentes explorar formas de hablar sobre la injusticia, la desigualdad, la exclusión y otras vulneraciones de derechos estableciendo un adecuado equilibrio entre la información y la emoción. No podemos olvidar el potencial efecto estresante que puede tener sobre los niños, niñas y adolescentes la información sobre situaciones que parecen fuera de su control. Este estrés no es negativo en sí mismo, ya que es un reflejo de su sensibilidad y empatía, pero es necesario que lo canalicemos hacia formas de afrontamiento que les permitan madurar (resolución de problemas, apoyo social, expresión emocional, desarrollo personal…) evitando que adopten estrategias que no les van a ayudar (reacción depresiva, negación, conformismo, desconexión, distanciamiento…)

Los derechos de la infancia constituyen el contenido más adecuado para el desarrollo de la ciudadanía global en la infancia y la adolescencia

Podría pensarse que como ya existen los derechos humanos, los derechos de la infancia son redundantes. Sin embargo, aunque los derechos de los niños y niñas son derechos humanos, no pueden intercambiarse con los derechos contenidos en la Carta de Derechos Humanos. La Convención de los Derechos del Niño aporta una protección especial a los niños, porque hay derechos de los adultos que no pueden aplicarse a la infancia y viceversa. Por ejemplo, la Declaración de Derechos Humanos reconoce el derecho de "casarse y formar una familia", mientras que los niños y niñas no tienen derecho a casarse y tener hijos, sino todo lo contrario: para ellos ser obligados a casarse y a tener hijos es una vulneración de sus derechos. Hay muchos otros ejemplos similares, que demuestran que la Convención es el contenido sobre derechos humanos más cercano a la infancia y la adolescencia.
Otra razón importante por la que los niños, niñas y adolescentes tienen derechos especiales es que son personas dependientes y van adquiriendo independencia a medida que crecen. Los niños, niñas y adolescentes necesitan de la orientación de los adultos para evolucionar hasta la independencia. Esta orientación es clave en la articulación de derechos y responsabilidades y en el desarrollo del aprendizaje para resolver los conflictos derechos que surgen en el ejercicio cotidiano de la ciudadanía. Que el alumnado se desarrolle en un ambiente de derechos y responsabilidades contando con la orientación de los adultos, familia y profesorado, es esencial para su óptimo desarrollo personal y social. La infancia y la adolescencia son etapas cruciales para el desarrollo de la conciencia ambiental y social en el ejercicio de la ciudadanía activa, global y responsable. La Convención de los Derechos del Niño es el instrumento ideal adaptado a su etapa evolutiva y circunstancias.

Datas clave

A continuación, te ofrecemos una relación de fechas clave que nos pueden ayudar a integrar los derechos de infancia en el calendario de actividades.

20 noviembre.
Día Universal de la Infancia

Celebra con toda la comunidad educativa el día de los derechos de la infancia. Anima a tus alumnos y alumnas a expresar sus derechos y compartirlos con otras personas.

Setembro

5: Día Internacional da Beneficencia 8: Día Internacional da Alfabetización 12: Día das Nacións Unidas para
a Cooperación Sur-Sur
15: Día Internacional da Democracia 16: Día Internacional da Preservación da Capa de Ozono
21: Día Internacional da Paz
26: Día Internacional para a Eliminación Total das Armas Nucleares

Outubro

1: Día Internacional das Persoas de Idade
2: Día Internacional da Non Violencia
5: Día Mundial dos Docentes
5: Día Mundial do Hábitat
10: Día Mundial da Saúde Mental
11: Día Internacional da Nena
12: Día do idioma español
13: Día Int. para a Redución dos Desastres
15: Día Internacional das Mulleres Rurais
16: Día Mundial da Alimentación
17: Día Int. para a Erradicación da Pobreza
20: Día Mundial da Estatística
24: Día das Nacións Unidas
24: Día Mundial de Información sobre o Desenvolvemento
27: Día Mundial do Patrimonio Audiovisual
31: Día Mundial das Cidades

Novembro

10: Día Mundial da Ciencia para a Paz e Desenvolvemento
14: Día Mundial da Diabetes
15: Día Mundial no recordo das vítimas dos accidentes de tráfico
16: Día Internacional para a Tolerancia
19: Día Mundial da Filosofía
19: Día Mundial do Retrete
20: Día da Industrialización de África
20: Día Universal do Neno
21: Día Mundial da Televisión
25: Día Internacional da Eliminación da Violencia contra a Muller
29: Día Internacional de Solidariedade co Pobo Palestino

Decembro

1: Día Mundial da loita contra a SIDA
2: Día Internacional para a Abolición da Escravitude
3: Día Internacional das Persoas con Discapacidade
5: Día Internacional dos Voluntarios
5: Día Mundial do Solo
9: Día Internacional contra a Corrupción
10: Día dos Dereitos Humanos
11:Día Internacional das Montañas
18: Día da lingua árabe
18: Día Internacional do Migrante
20: Día Internacional da Solidariedade Humana

Xaneiro

27: Día Internacional de Conmemoración anual en memoria das vítimas do Holocausto
30: Día da Paz

30 enero

Día de la Paz

Para lograr la paz tenemos que aprender a evitar la violencia y comprometernos con formas pacíficas de resolución de conflictos en nuestro día a día. ¡Invita a tu alumnado a manifestar su compromiso con la paz!

22 marzo

Día Mundial del Agua

Únete a las carreras que han movilizado ya a miles de estudiantes de todas las edades a favor de la infancia de Níger. Regístrate en la carrera y solicita gratuitamente tus dorsales en: www.enredate.org/gotas

Febreiro

6: Día Internacional de Tolerancia Cero coa Mutilación Xenital Feminina
20: Día Mundial da Xustiza Social
21: Día Internacional da Lingua Materna

Marzo

1: Día contra a Discriminación
3: Día Mundial da Natureza
8: Día Internacional da Muller
20: Día da lingua francesa
20: Día Internacional da Felicidade
21: Día Internacional da Eliminación da Discriminación Racial
21: Día Mundial da Poesía
21: Día Internacional do Nowruz
21: Día Mundial da Síndrome de Down
21: Día Internacional dos Bosques
22: Día Mundial da Auga
25: Día Internacional de Recordo das Vítimas da Escravitude e a Trata Transatlántica de Esclavos

Abril

2: Día Mundial de Concienciación sobre o Autismo
4: Día Internacional de información sobre o perigo das minas e de asistencia para as actividades relativas ás minas
6: Día Internacional do Deporte para o Desenvolvemento e a Paz
7: Día Mundial da Saúde
7: Día Internacional de Reflexión sobre o Xenocidio cometido en Rwanda
19: Día da lingua chinesa
22: Día Internacional da Nai Terra
23: Día Mundial do Libro e do Dereito de Autor
23: Día da lingua inglesa
25: Día Mundial do Paludismo
26: Día Mundial da Propiedade Intelectual

Maio

3: Día Mundial da Liberdade de Prensa
15: Día Internacional da Familia
15: Día do plenilunio do mes de maio
15: Día de Vesak
21: Día Mundial da Diversidade Cultural para o Diálogo e o Desenvolvemento
22: Día Internacional da Diversidade Biolóxica
31: Día Mundial Sen Tabaco

Xuño

1: Día Mundial das Nais e dos Pais
4: Día internacional dos Nenos Vítimas Inocentes de Agresión
5: Día Mundial do Medio
6: Día da lingua rusa
8: Día Mundial dos Océanos
12: Día Mundial contra o Traballo Infantil
13: Día Internacional de Sensibilización sobre o Albinismo
14: Día Mundial do Doante de Sangue
17: Día Mundial de Loita contra a Desertificación e a Seca
20: Día Mundial dos Refuxiados
25: Día da Xente de Mar
26: Día Internacional en Apoio ás Vítimas da Tortura
26: Día Internacional da Loita contra
o Uso Indebido e o Tráfico Ilícito de Drogas

REFERENCIAS

Batlle, R., (2011) *¿De qué hablamos cuando hablamos de aprendizaje-servicio?* en Crítica. Año 61, número 972. Marzo-abril 2011, páx. 51.

Batlle, R., (coord.) (2013) *60 buenas prácticas de aprendizaje y servicio*. Bilbao, Fundazioa Zerbikas.

Coiduras, J. L., Balsells, M. À., Alsinet, C., Urrea, A., Guadix, I., & Belmonte, O. (2016). *La participación del alumnado en la vida del centro: una aproximación desde la comunidad educativa*. Revista Complutense de Educación. Article. Revista ESCOPUS.

Fontain, S., (1995) *Education for Development: A teacher's resource for Global Learning*. Londres, Hodder & Stoughton.

Furco, A. y Billings, S.H., (2002) *Service- Learning. The essence of pedagogy*. Greenwinch, Information Age Publishing.

Instituto Interamericano de Derechos Humanos, (2006) *Propuesta curricular y metodológica para la incorporación de la educación en derechos humanos en la educación formal de niños y niñas entre 10 y 14 años de edad.* Dispoñible en:
http://www.iidh.ed.cr/multic/banner.propuestacurricular.aspx?contenidoid=3767336d-103d-4287-bbf5-63a0ce7fa71b&Portal=IIDH

Magendzo, A., (2001) *Hacia una pedagogía de los derechos humanos desde la comprensión del conocimiento de los derechos humanos.* Perú, IPEDEPH.

Murillo, F.J. y Aramburuzabala, P., (2014). *Aprendizaje-Servicio y Justicia Social. En Cuadernos de Pedagogía.* Número 450. Novembro 2015, páx. 50-53.

Pereira Baz M.A., (2014) "Ocho claves del aprendizaje por proyectos" en CeDeC. Dispoñible en:
http://cedec.ite.educacion.es/noticias-de-portada/1559-8-claves-del-aprendizaje-por-proyectos.

Puig, J.M. et al., (2011) "Aprendizaje-Servicio y educación para la ciudadanía" en *Revista de Educación*. Número extraordinario 2011, páx. 45-67.Dispoñible en:
http://www.revistaeducacion.mec.es/re2011.htm

Urrea, A.; Balsells, M.A.; Coiduras, J.; Alsinet, C. (2016) *Los Derechos de la Infancia en las facultades de educación. Propuesta formativa para las titulaciones en educación*. Madrid, UNICEF - Comité Español

VV.AA., (2009) *Aprendizaje servicio (ApS): educación y compromiso cívico*. Barcelona, Grao.

unicef

Equipo investigador Universidade de Lleida:
M. Àngels Balsells, Jordi Coiduras, Carles Alsinet y Aida Urrea.
Dirección editorial: Nacho Guadix.
Edición: Oscar Belmonte y Amaya López de Turiso.
Deseño gráficoo: Rex Media SL
ISBN: 978-84-942273-1-8

cooperación española

Esta publicación forma parte dun proxecto financiado pola Axencia Española da Cooperación Internacional para o Desenvolvemento (AECID). O contido desta publicación é responsabilidade de UNICEF Comité Español e non reflicte necesariamente a opinión da AECID.

Financiado por:

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES Y DE COOPERACIÓN
cooperación española

unicef